

Araştırma Makalesi

Mitolojik Bir Sahne Olarak Thebai

Thebai As A Mythological Scene

Bengü Cennet Coşkun *

Öz

Anlatılarda mitolojik bir sahne görevi gören Thebai, Homeros’tan Apollodoros’a, Sophokles’ten Seneca’ya pek çok eserde, özellikle trajik mitlerle bağlantılı bir şehir olarak karşımıza çıkar. Bu çalışmanın amacı Antik Çağın seçme metinleriyle dönemin coğrafyasının ve anlatısının önemli bir parçası olan Thebai şehrinin bir resmini çizmektir. Ardından şehrin dramatik yapısını ortaya koymak amacıyla, bağlantılı olduğu başlıca mitolojik karakterler belirlenecek, Kadmos soyu ve tanrı Dionysos ile olan bağlantısı açıklanacaktır. Aslında konuyla ilgilenen araştırmacılara kaynak olacak bir derleme oluşturmak amacıyla olduğumuzdan, Thebai şehrine dair akla gelebilecek genel sorular seçme metinler ışığında yanıtlanmaya çalışılacaktır. Yunan dünyasının kalbi Atina’nın oldukça yakınındaki bu şehre, Antik Çağ insanının penceresinden bakılacak, mitoloji ve trajediyle arasındaki kuvvetli bağın nereden kaynaklandığı açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar kelimeler: Thebai, Mitoloji, Trajedi, Kadmos, Antik Yunan.

Abstract

Thebai, which serves as a mythological scene in narratives, appears in many works from Homer to Apollodoros, Sophocles to Seneca, especially as a city associated with tragic myths. The aim of this study is to draw a picture of Thebai, with selected texts of Antiquity, the city which is an important part of the geography and narrative of the period. Then, in order to reveal the dramatic structure of the city, the main mythological characters with which it is connected will be revealed, and its connection with the lineage of Cadmus and Dionysus will be described. Another aim is to provide a compendium that will serve as a reference for researchers interested in this topic; for this reason, general questions about the specific structure of the city of Thebai will be answered. In the light of selected texts, this city, which is very close to the heart of the Greek world, Athens, will be seen from the perspective of the ancient people, and it will be revealed where the strong connection of the city with mythology and tragedy stems from.

Key words: Thebai, Mythology, Tragedy, Cadmus, Ancient Greek.

---

* Dr. Bengü CENNET COŞKUN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE. E-Posta: bcennet@istanbul.edu.tr. Orcid No: 0000-0002-8500-5614.

Mitolojik Bir Sahne Olarak Thebai

Antik dünyada bazı şehirlerin sadece kendine has özellikleri vardır; Delphoi kehanet dolu bir tapınakla, Thesselia bölgesinin şehirleri herkesi etkileyen büyücülerıyla ya da Argos meşhur gemicileriyle anılır. İşte Thebai şehri de bunlar gibi trajik olayların sahnesi olarak tanınır. Bu çalışmada, Antik Çağ metinlerinden seçmelerle Thebai şehrine odaklanılacaktır. Buna göre en bilindik anlatısıyla Sophokles'in *Oidipous Tyrannos* ve Seneca'nın *Oedipus* eserlerinde, her gün doğumunda neler olacağı belirsiz, hastalıklarla dolu, karanlık ve puslu memleket Thebai kentinin cisminin tanımına gelmeden isminin tanımıyla başlayacağız. Şehrin tam adı *Thebai* (Θήβαι) veya *Thebe* (Θήβη) olarak Grekçedir, Latince'ye *Thebae* olarak geçer. Karşımıza ilkin Homeros'ta çıkar *Ilias*'ın sonunda Hektor'un güzel eşinin bu şehirden geldiğini öğreniriz ve aslında şehrin en meşhur özelliğine, yani yedi kapılı oluşuna vurgu da ilk kez burada yapılır¹.

“ἡμεῖς καὶ Θήβης ἔδος εἶλομεν ἑπταπύλοιο²
παυρότερον λαὸν ἀγαγόνθ' ὑπὸ τείχος ἄρειον,”

“Yedi kapılı *Thebai*'yi ele geçirdik

Daha kuvvetli haldeki surlara daha az adamla dayandık,” (Hom. *Il.*, 22.479-480).

Homeros'un *Odysseia*'ndaysa kahraman Odysseus, yer altına Thebai'nin ünlü kahini Teiresias'ı bulmak için iner³. Odysseus önemli bir sembol olarak Teiresias'ı çağırarak için kurbanını kesip kanını döktükten sonra, kana üşüşen ruhlar arasında soylu kişilerin eşleri de vardır, bunların biri de Antiope'dir.

“τὴν δὲ μετ' Ἀντιόπην ἴδον, Ἀσωποῖο θύγατρα,
ἧ δὴ καὶ Διὸς εὖχετ' ἐν ἀγκοίνῃσιν ἰαῦσαι,
καὶ ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδ', Ἀμφιόνά τε Ζῆθόν τε,
οἱ πρῶτοι Θήβης ἔδος ἔκτισαν ἑπταπύλοιο,”

“Ve daha sonra Antiope'yi gördüm, Asopos'un kızı,

Zeus'un kollarında uyuduğuyla övünen,

Ve ondan, Amphion and Zethus adında iki oğlan doğuran,

Ki onlar yedi kapılı Thebai şehrini ilk kuranlardır.” (Hom., *Ody.*, 11. 260-263).

Pausanias'ın, *Periegesis Hellados* eserindeyse Antiope'nin Thebai'nin kurucularının annesi olduğu ve buranın Kadmeia'nın aşağısında olduğu tarif edilir (Pausanias, 2.6.4). Pausanias, *Kadmeia* olarak adlandırılan yerde Thebai şehrinin kurulduğunu söylerken, Homeros'ta aktarılan şehrin kurucularının cesur Ampihon ve Zethos olduğu teyit edilir. Öte yandan

¹ Hektor'un karısı surların önüne çıkıp Hektor'un cesedini gördüğünde başında ağlamaya ve onunla olan hikayesini anlatmaya başlar; “Sen Troia'da doğmuşsun, bense *Thebe*'de ormanlı Plakos'un eteğinde,” Hatta daha öncesinde Agamemnon, Tydeus'un oğlu Diomedes'e atalarının Thebai şehrinin surlarına dayandığını ve *Kadmos* soyuna karşı cesurca durduğunu söyler (Hom. *Il.* 4.378). “οἱ δὲ τότε ἑστρατόωνθ' ἱερὰ πρὸς τείχεα Θήβης,” “Thebai'nin kutsal surlarına savaş açmışlardı, Kendilerine görkemli müttefikler versin diye tanrılara yalvarıyorlardı.”

² *Eptapuloio* kelimesi yedi anlamına gelen *epta* (ἑπτά) ve kapı anlamına gelen *pulos* (πύλος) kelimelerinden oluşur ve “yedi kapılı” anlamına gelerek Thebai şehrini niteler (Lidell ve Scott 1940: ἑπτάπυλος).

³ Kahraman Odysseus, adı daima trajedilerde geçen ve ölümden sonra bile bilince sahip olma özelliğine sahip tek kahin olan Teiresias, şehirle öyle organik bir bağa sahiptir ki adının yanında Thebai ismi olmadan neredeyse hiç anılmaz. Bu kahinin neredeyse tüm trajedilerde zamansızca olacıklardan haber veren konumunda olması da, yine trajedilerle örülü şehrin yapısına oldukça uygundur (Rose 2006: 87-90).

Apollodoros’un *Bibliothēke*’sinde Zethos’un, adını şehre veren Thebe ile evlendiği aktarılır⁴. Homeros’un göndermesi, ismin nasıl verildiğiyle birlikte Apollodoros’ta böyle işaret edilir. Bu açıdan çeşitlilik gösteren söylencelerin iç içe geçen ve birbirini tamamlayan anlatılar olduğu da düşünülebilir (Kühr 2014: 324).

Thebai ile ilgili hikaye çeşitliliği, şehrin coğrafi konumuyla ilgili farklı bilgilerin oluşmasına sebep olmuştur. Berman bir anlatı topografyası olarak *Thebai* şehrini arkeolojik ve filolojik açıdan incelediği çalışmasında, dikkati buraya, Thebai şehrinin gerçek coğrafi alanının anlatılarla biçim değiştirmesine çeker. Berman, mekânın coğrafi yapısının gerçekle bağlantılı mitlerle ünlendiği için başka bir şeye dönüştürülmüş olması üzerinde durur (Berman 2002: 73-74). Aslında bu oldukça olasıdır. Peki, şehrin yapısı nasıldır? Şehrin izlerini sürebildiğimiz önemli oyunlardan biri Aiskhylos’un *Hepta Epi Thebas (Thebai’ye Karşı Yediler)* eseridir. Eserin içinde haberciyle yapılan konuşmalarda veya koro ve Eteokles’in konuşmalarında şehrin kapıları hakkında bilgiler verir:

“ἐγὼ δὲ γ’ ἀνδρας ἔξ ἐμοὶ σὺν ἐβδόμῳ
ἀντηρέτας ἐχθροῖσι τὸν μέγαν τρόπον
285εἰς ἑπτατειχεῖς ἐξόδους τάξω μολῶν,
πρὶν ἀγγέλους σπερχνούς τε καὶ ταχυρρόθους
λόγους ἰκέσθαι καὶ φλέγειν χρεῖας ὕπο.”

“Kendi adıma, bir haberci acele ve telaşlı sözlerle gelip her şeyi ateşe verecek bir krize yol açmadan önce, gidip surların yedi girişine düşmanla savaşmak üzere altı adam yerleştireceğim, yedinci olarak kendimle birlikte.” (Aiskhylos, 284-285).

Şehri çevreleyen surları yedi kapıyla açılır Boeotia’ya ve her bir kapının düşman saldırılarına karşı tutulması gerekir. Eserin içinde dağınık olarak bu kapıların isimleri de sıralanır. Örneğin 377. satırda haberci Eteokles’e birinci kapı olduğu düşünülen Proitides’in önünde duran Tydeus’tan bahseder⁵; ya da Eteokles’in birliklerinin önüne dizildiği Neistai kapısından da 460. satırda bahseder⁶. Isabelle Torrance Aiskhylos’un tragedyasını incelediği çalışmasında bu kapı isimlerini listeler. Torrance, ilk kapıya *Proitides*, ikincisine *Elektrai*, üçüncüsüne *Neistai*, dördüncüsüne *Athena Onka* kapısı, beşincisine *Kuzey (Borraia)* kapısı, altıncısına *Homoloides*, yedincisine de *Yedinci (Hebdomai)* adı verildiğini sıralar (Torrance 2007: 17). Buna benzer bir başka sıralamaysa Berman’ın yukarıda bahsettiğimiz çalışmasında karşımıza çıkar. Berman, Antik Çağda Thebai şehrinin meşhur kapılarının isimleri hakkında bir ağız birliği olup olmadığını araştırır, özellikle birinci, üçüncü ve altıncı kapının adının pek çok eserde aynı geçtiğini tespit eder (*Proitides*, *Elektrai*, *Homoloides*) (Berman 2002: 75-76). Bir anlatı topografyası olarak bakıldığında kapı adları arasında gösterilen farklılık, coğrafi konum ve yapıya da gösterilir.

⁴ Apollodoros, 3.5.6. “γαμεῖ δὲ Ζήθος μὲν Θήβην, ἀφ’ ἧς ἡ πόλις Θήβαι”. Söz konusu kent burada Homeros’taki poetik biçimi olan Thebe ile değil, açıkça *polis* olan Thebai şeklinde yazılmıştır (Smith ve Trzaskoma 2007: 50). Zethos’un eşi olan ve kente adını veren Thebe ırmak tanrısı Asopos’un kızıdır. “Zethos, Thebai şehrine adını veren Thebe ile evlenir.”

⁵ Aiskhylos, 377. “Τυδεὺς μὲν ἤδη πρὸς πύλαισι Προίτισιν βρέμει”, “Tydeus zaten Proitides Kapısı’nın karşısına saldırıyor.”

⁶ Aiskhylos, 460. “πύλαισι Νηίστισι προσβαλεῖν λόχον”, “Neistai Kapısı’na doğru fırlatmak için ...”

Hesiodos'a göre olabilecek en parlak çağlardan biri Thebai'de kurulmuştur ve onu Troia kadar ünlü yapmıştır (Hes. *EKH.*, 156-163). Öte yandan Kühr'ün Boeotia'da *ethnos* ve *polis* kavramları üzerine yaptığı çalışmada bölgedeki Thebai şehrinin önemli bir merkez olduğundan bahseder. Şehir yedinci yüzyılda müstahkem bir şehirken bir kültür merkezine dönüşür. Zira Atina'ya çok yakın olan Thebai, eğitilmiş konuklar ağırlar ve kültürel ilişkiler sürdürür (Kühr 2006: 367). Öte yandan yukarıda da bahsettiğimiz üzere *polis* olarak yapısı mitlerle biçim değiştirmiştir. Oedipus'un anlatısının kenti olarak artık polis özelliğiyle karşımızda değildir, mitler kenti *apolis* yapar ve mitolojik karakter de bir noktada apolitiktir (Vernant ve Naquet 1990: 121-122). Şehirle ilgili coğrafi bilgiler verirken mitolojik simgelerinden de bahseden bir başka kaynak da Romalı yazar Plinius Maior'dur.

“cuius anthedon, onchestos, thespiae liberum oppidum, lebadea nec cedentes athenis claritate quae cognominantur boeotiae thebae, duorum numinum liberi atque herculis, ut volunt, patria. et musis natalem in nemore heliconis adsignant. datur et his thebis saltus cithaeron, amnis ismenus.”

“Anthedon, Onchestos, özgür kasaba Thespieae, Lebadea, Boeotia adıyla birlikte anılan ve şöhrette Atinalı'lardan geri kalmayan Thebae'ı içeren toprak, iki tanrısal yapının, *Liber* ve *Hercules*'in vatanıdır. Üstelik Musa'ların doğum yerinin Helicon ovası olduğu işaret edilir. İşte bu Thebae'da Cithaeron çayırı ve Ismenus nehri de bulunur.” (Plin., *Nat. His.*, 4. 12).

Kuzeyinde Ampheion tepeleri, güneyinde şehrin en yüksek noktası ve iki yanı da nehirlerle çevrili olan Thebai şehri, etrafındaki dağlar ve ovalarla Boeotia'nın parçasıdır. Üstelik Plinius bahsi geçen Thebai şehrini, Mısır'daki adaşından ayırmak arzusundadır. Mitolojik göndermeler de yaparak şehrin adıyla anılan iki tanrısal ögeyi vurgular: ünlü kahraman Hercules ve Dionysos'un Latince adlarından biri olan Liber. Dionysos'un şehirle olan bağlantısı onun trajedi sahnelerine konu olmasının ana sebebidir diyebiliriz. Zira Dionysos'un annesi Semele'nin doğduğu şehirdir; Thebai ile ilişkilendirilen Kadmos soyu ve şehrin mitolojik arka planı incelendiğinde bu trajik bağ açıkça ortaya çıkar.

Kadmos soyunun yani şehrin konu alındığı eserlerin tanrısal anlatılarla dolu olması tesadüf olmasa gerek. Kadmos mitolojik bir karakter olarak Apollodoros'ta Agenor yani Zeus ve Io'nun soyuna dayandırılır⁷. Apollodoros, *Bibliothèque* eserinin üçüncü bölümünde Agenor'u hareket noktası olarak alıp, geçmiş ve gelecek kuşakların bağlarını hikayeleriyle aktarır. Libya ve Poseidon'un Belo ve Agenor adında iki oğlu olur ve Agenor Phoenicia'ya (Grekçe: *Phoinike*) gider. Orada Telephassa ile evlenir; Europa adında bir kızları, Kadmos, Phoiniks ve Kiliks adında üç oğulları olur. Zeus, Europa'nın güzelliğine aşık olur ve beyaz bir boğa kılığında girerek

⁷ Nehir tanrısının kızı olan Io, Hera'nın rahibelerindendir; Iynks'in büyüüne uğrayan Zeus güzelim Io'ya aşık olur. Ancak aşkları Hera tarafından öğrenilir ve Zeus sevgilisini korumak için beyaz bir ineğe dönüştürür. Bu inek daha sonra Hera tarafından satın alınır, ancak Zeus sevgilisini kurtararak sonra Öküz/İnek Geçidi adını alacak olan Trakya boğazından geçirerek neredeyse tüm Doğuyu dolaştırdı. Burada dolaşmanın bir fikir olduğunu düşündüğümüzde, Kafkasya'dan Anadolu'ya, oradan Hindistan ve Etiyopya'dan Mısır'a ulaşan bir yolculuk anlam kazanır. Bu anlatının mitolojik detayları için bkz. Smith ve Trzaskoma 2007: 42-55;147.

onu Girit'e kaçıtır⁸. Kızının kaçırılmasından sonra Agenor oğullarını Avrupa'yı aramaya gönderir ve onun nerede olduğunu öğrenmeden geri dönmelerini söyler. Apollodoros'un aktarımıyla bu aramaya Avrupa'nın annesi Telephassa ve Poseidon'un oğlu Thasos da katılır, ama uzun aramalarının sonucunda onu bulma umutlarını yitirirler ve Agenor'un oğullarının her biri başka bir yere yerleşir. Oğullarından Phoiniks, Phoenicia'ya, diğeri Kiliks, Phoecinia'nın yakınlarına yerleşir⁹. Kadmos ve annesi Telephassa'ysa Thrake'ye yerleşir (Apollodoros, 3.1-5).

Anlatının tamamlanması için Pausanias'ın eserinde Thebai şehrinin kuruluşu hakkında olan kısımla devam edilebilir. Annesiyle birlikte Rhodos adasına, oradan Thera'ya (bugün Santorini) gelen Kadmos, burada tanrılara sunular verir, sunaklar yaptırır, ancak herhangi bir sonuç alamaz. Trakya'ya gelen anne ve oğul burada Avrupa'nın izini arar ancak bulamaz. Artık çok yorgun düşen anne Telephassa burada hayatını kaybeder ve Kadmos tek kalarak, kız kardeşini nasıl bulacağı ve ne yapması gerektiğini öğrenmek amacıyla Delphoi tapınağına gider. Ancak aradığı cevap yerine yeni bir yol sunulur önüne, aramayı bırakacak ve bir şehir kuracaktır artık.

“τῷ δὲ Ἀπόλλωνι Θεβαῖοι τῷ Σποδίῳ ταύρους ἔθνον τὸ ἀρχαῖον: καὶ ποτε παρουσίας σφίσι τῆς ἑορτῆς ἢ τε ὥρα κατήπειγε τῆς θυσίας καὶ οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὸν ταῦρον οὐχ ἦκον: οὕτω δὴ παρατυχούσης ἀμάξης τὸν ἕτερον τῶν βοῶν τῷ θεῷ θύουσι καὶ ἀπ' ἐκείνου ἐργάτας βοῦς θύειν νομίζουσι. λέγεται δὲ καὶ ὅδε ὑπ' αὐτῶν λόγος, ὡς ἀπιόντι ἐκ Δελφῶν Κάδμῳ τὴν ἐπὶ Φωκέων βοῦς γένοιτο ἡγεμῶν τῆς πορείας, τὴν δὲ βοῦν ταύτην παρὰ βουκόλων εἶναι τῶν Πελάγοντος ὀνητήν: ἐπὶ δὲ ἑκατέρᾳ τῆς βοῦς πλευρᾷ σημεῖον ἐπεῖναι λευκὸν εἰκασμένον κύκλῳ τῆς σελήνης, ὅποτε εἶη πλήρης. ἔδει δὲ ἄρα Κάδμον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ στρατὸν ἐνταῦθα οἰκῆσαι κατὰ τοῦ θεοῦ τὴν μαντείαν, ἔνθα ἡ βοῦς ἔμελλε καμοῦσα ὀκλάσειν: ἀποφαίνουσιν οὖν καὶ τοῦτο τὸ χωρίον.”

“Eski zamanlarda Thebai halkı Apollon Spodios'a boğa kurban ederlerdi. Bir keresinde bayram başladığında, kurban töreni zamanı yaklaşıyor ama boğayı getirecekler gelmiyordu. Bundan dolayı, sanki olması gereken buymuş gibi, tanrıya öküzlerden birini kurban ettiler ve o günden sonra hep çalıştırdıkları öküzlerden kurban verdiler. Şimdi anlatacağım hikaye de Thebai halkı arasında bilindiktir. Kadmos, Delphi'den ayrılıp Phocis'e gittiği yolda, ona yolunda bir ineğin önderlik etmesi söylendi. İnek, Pelagon'un sürüsündendi ve her iki tarafında da tıpkı dolunay gibi yuvarlak iki beyaz lekesi vardı. Tanrının kehaneti olarak, Kadmos'un ve yanındakilerin şehirlerini ineğin bitkin düşüp kaldığı yerde kurmaları söylendi. Böylece burası onlara işaret edilmiş olan yer olacaktı.” (Pausanias, 9.12.1-2).

Thebai şehrinin tanrısal bir şekilde yol gösterilerek, tanrı soylu bir aileye görev verilerek kurulması şehrin mitolojik arka planını destekler. Artık şehir mekân olarak geçeceği mitoslar için hazır duruma gelir. Şehirle ilgili anlatıların hemen hepsinde yer alan sığır motifi, Zeus'un Io'sundan, Avrupa'yı kaçırmasına, oradan da şehrin kurulmasına kadar tanrısal bir işaret gibi

⁸ Orada ona sahip olur ve üç çocukları olur. Bunlar ileride yeraltının yargıçları olacak olan Rhadamanthos, Minos ve Sarpedon'dur. Konumuz Kadmos soyu olduğu için bu soyun açıklamalarına yer verilmeyecektir. Detaylı bilgi için bkz. Apollodoros, 3.5-21.

⁹ Pyramos'a kadar olan kısma ondan sonra Kilikia adı verilir.

devamlılık gösterir. Pausanias, anlatısında şehrin kurucusu Kadmos'un kutsallaştırıldığına dair bilgiler verir. Örneğin Thebai halkının, Pausanias'ın “bugün” dediği dönemde¹⁰, Kadmos'un evinin o zamanın agorasının yerinde olduğunu düşündüklerini, eski kalıntıların olduğu bir yeri Kadmos'un eşi Harmonia'nın gelin evi olarak gösterdiklerini, hatta bunların içinde Semele'nin gelin evinin de olduğunu düşündüklerini, üstelik buraya o gün bile kimseyi yaklaştırmadıklarını aktarır (Pausanias, 9.12.3). Aynı şekilde başka bir yerde de soyun seçilmişliği ve bunun Thebai şehriyle olan bağlantısını işaret eder:

“ἀύξηθείσης δὲ ὕστερον τῆς πόλεως, οὕτω τὴν Καδμείαν ἀκρόπολιν συνέβη τῶν κάτω γενέσθαι Θηβῶν. Κάδμῳ δὲ γάμος τε ἐπιφανῆς ὑπῆρξεν, εἰ δὴ θυγατέρα Ἀφροδίτης καὶ Ἄρεως κατὰ λόγον τὸν Ἑλλήνων ἔσχε, καὶ αἱ θυγατέρες εἰλήφασιν αὐτῷ φήμην, Σεμέλη μὲν τεκεῖν ἐκ Διός, Ἴνῳ δὲ θεῶν εἶναι τῶν θαλασσίων.”

“Gelişmekte olan halklar hala köy toplulukları halinde yaşıyorlardı, ancak Kadmos günümüzde bile Kadmeia olarak adlandırılan şehri inşa etti. Daha sonra şehir büyüdü ve böylece Kadmeia daha aşağıda yer alan Thebai şehrinin kalesi haline geldi. Kadmos, Yunan efsanesinde söylendiği gibi, gerçekten de Aphrodite ve Ares'in bir kızını eş olarak aldı, parlak bir evlilik yaptı. Kızları da kendisine bir isim kazandırmıştır; Semele Zeus'tan çocuk sahibi olmasıyla, Ino ise deniz tanrısı olmasıyla ünlenmiştir.” (Pausanias, 9.5.2).

Pausanias ve yukarıda alıntılıdığımız gibi Plinius Maior'un da üzerinde durduğu, aslında şehrin trajik yapısı için oldukça önemli olan ayrıntı, soyun ürettikleridir. Bahsettiğimiz üzere Kadmos soyu anlatısal olarak bütünlük içeren bir yapıyla örülüdür ve Pausanias'ın belirttiği üzere Kadmos'un Harmonia ile evliliği “ἐπιφανής” yani dikkat çekicidir¹¹. Bunun için Susanna Braund'un çalışmasında söylediği gibi “Bir kişinin Kadmos ve Harmonia'nın torunlarının şairler ve sanatçılar için zengin bir malzeme kaynağı sağladığını görmesi için Yunan mitine çok aşına olması gerekmez” (Braund 2016: 10). Ayrıca Seneca'nın *Hercules Furens* trajedisinde bu durum şöyle ifade edilir:

“in cuius urbem non semel divum parens
caelo relicto venit, haec quae caelites
recepit et quae fecit et (fas sit loqui)
fortasse faciet, ...”

“Tanrıların babası yalnız bir kez değil, çok kez
göksel konağını terk edip, (Kadmos'un) şehri (Thebai'yi) ziyaret etti,

¹⁰ Her ne kadar kesin olmasa da Pausanias'ın eserini yaklaşık İS. 130 yılında yazmaya başladığı düşünülüyor. Ölüm tarihi yaklaşık İS. 175 olarak belirtilen coğrafyacının bu eseri yazdığı tarih aralığını bu şekilde verebiliriz (Fowler 1902: 428). Pausanias'ın yaptığı gezilerden aldığı notları ve başka gezginlerin bilgilerini topladığı eserinde işaret ettiğimize benzer pek çok ifade bulunmaktadır; örneğin Pausanias 9.5.3'te Kadmos soyuyla ilgili olarak şöyle bir itirafta bulunur, “τοὺς δὲ ἀνδρας τούτους—οὐ γάρ τι ἡδυνάμην ἐς αὐτοὺς παρευρεῖν—ἔπομαι τῷ μύθῳ Σπαρτοῦς διὰ τὸν τρόπον ὄντινα ἐγένοντο ὀνομασθῆναι”, “Bu adamlar hakkında yeni bir şey keşfedemediğim için, isimlerinin ortaya çıkış şekline kaynaklandığı hikayeyi benimsedim”. Ancak bu ifadelerin kimi zaman aktardığı bilgiler olabildiği edebiyat tarihçileri tarafından tartışılan konulardan biridir (Murray 1901: 398-399).

¹¹ *Epiphanes*, tanrının bir anda görünmesi, aniden gelme, gün ışığına çıkma gibi anlamlara sahiptir. Bu açıdan ikincil anlamı olan parlaklık ve dikkat çekicilik tanrısal bir arka plan içerir (Liddell ve Scott 1940: ἐπιφανής).

bu yer gökselleri (tanrıları) alıkoymuş ve yaratmıştır, ve hatta (eğer söylemek caizse) daha da yaratacaktır ...” (Sen., *Herc. Fur.*, 264-267).

Kadmos ve Harmonia, Semele gibi bir kız sahibi olur ve bu kız da Zeus’un dikkatini çekecek kadar özel bulunur. Üstelik Semele, tanrıyı -herhangi bir perdenin ardından veya herhangi bir kılıkta değil- olduğu gibi görmeyi talep eder ve bu dileğine ulaşarak tanrının azameti karşısında yanıp kül olur (Apollodoros, 3.26-30). Semele’nin tanrıyı görerek yandığı anda karnında olan bebeği Dionysos, trajik yapının kurulmasını sağlayacak ve bir simge olarak insanların sahnede izledikleri ya da okudukları trajik metinlerin ilhamı olacaktır. Bu açıdan Kadmos’un kurduğu şehrin trajik anlatının bir parçası olması beklendik bir durumdur.

Apollodoros, tüm bu soyu anlattığı eserinin üçüncü bölümünde Dionysos’un anlatısındaki Thebai için bir alan açar ve şehir hakkındaki bir başka unutulmaz anlatıya yer verir: *Thebaili Kadınlar*. Tanrının tüm Trakya ve Hindistan’ı gezdikten sonra Thebai şehrine döndüğünü aktarır. Anlatıya göre Dionysos’un Thebai’ya dönmesiyle şehirdeki tüm kadınlar kendilerini sokağa atar ve Kitharion dağında Dionysiak bir ritüele başlarlar. Ritüele katılan kadınlar arasında, Kadmos ve Harmonia’nın kızı Semele’nin kız kardeşi, Ekhion’la evlenip Pentheus adında bir oğula sahip olan, Agave de vardır. Pentheus, o sırada Kadmos’tan şehri devralmış ve bir arada tutmaya çalışmaktadır; bu sebeple annesinin de içinde olduğu kadınların esrimelerini uzaktan izlemeye, neler yaptıklarını anlamaya çalışır. Ancak ne yazık ki, bir “mania” halindeki annesi onun varlığını fark eder ve “gözü dönmüş” durumda olduğundan onu bir canavar zanneder. Bunun üzerine Pentheus’u bir canavarı nasıl yok edeceklerse o şekilde yok etmek üzere ortalarına alır ve kadınlarla onu parçalara ayırırlar (Apollodoros, 3.36). Bu şekilde şehrin en yüksek yerlerinden birinde tam anlamıyla bir *tragedia*¹² yaşanır. Şehir Dionysos’un şehridir, bu bilgi Euripides’in *Bakkhai* eserinin girişinde tanrının dilinden şöyle aktarılır:

ΔΙΟΝΥΣΟΣ

Ἦκω Διὸς παῖς τήνδε Θηβαίαν χθόνα Διόνυσος, ὃν τίκτει ποθ’ ἡ Κάδμου κόρη Σεμέλη λοχευθεῖσ’ ἀστραπηφόρῳ πυρίμορφῆν δ’ ἀμείψας ἐκ θεοῦ βροτησίαν ὀπάρειμι Δίρκης νόμαθ’ Ἴσμηνοῦ θ’ ὕδωρ. ὄρω δὲ μητρὸς μνήμα τῆς κεραυνίας τὸ δ’ ἐγγὺς οἴκων καὶ δόμων ἐρείπια τυφόμενα Δίου πυρὸς ἔτι ζῶσαν φλόγα, ἀθάνατον Ἦρας μητέρ’ εἰς ἐμὴν ὕβριν.

DIONYSOS

“Bu memlekete, Thebai’ye geldim, ben Dionysos, Zeus’un oğlu: Kadmos’un kızı Semele, yıldırımlarla bir kez beni doğurdu. Ben tanrısal biçimimi ölümlü olanla değiştirdim, Dirce ve Ismenus’un sularına geldim. Burada sarayın yanında yıldırımla öldürülen annemin mezarını ve Zeus’un ateşinin hala yaşayan alevleriyle yanan evinin kalıntılarını görüyorum: böylece Hera’nın anneme karşı şiddeti sonsuza dek yaşıyor. Bu toprağı kızı için kutsal ve ayak basılmamış bir yer yapan Kadmos’u onurlandırdım ve

¹²Titanlar tarafından parçalanan ve babası Zeus tarafından parçaları toplanarak yeniden diriltilen Dionysos, yeraltından geldiğinde canlanmanın sarhoşluğuyla aşırı coşkuludur. Dionysos kültüründe, tanrı şerefine düzenlenen bu törenlerde tapınanlar bir çılgınlık nöbeti içinde tanrıya kurban adar ve tanrıların etini yerler, kanını içtiklerini imgelerlerdi. Önceleri kurban edilen insan oluyordu, ancak kısa süre sonra bunun yerini hayvan aldı; bu hayvan da çoğunlukla teke oluyordu yani *tragos*. Bu açıdan *tragedia* ismi de Grekçe (Τράγος) *tragos* ve (ὄδη) *ode* kelimelerinden oluşuyor ve teke şarkısı anlamına geliyordu. Buradaki anlatıda *tragos* yerine Pentheus kurban olmuştur (Öyken 2008: 192-194).

her tarafını üzüm asmalarının salkım salkım büyümesiyle kapladım.”
(Eur., *Bakk.*, 1.1).

Tüm bu anlatıların bir adım ötesinde, soyun doğurduğu Laios ve eşi Iokaste sahneye çıkar. Sophokles’in meşhur *Oidipous Tyrannos* ve yüz yıllar sonra Seneca’nın *Oedipus* trajedisinin aracılığıyla anlatılan hikayeleri Thebai şehrini unutulmaz kılar. Laios, Kadmos soyunun üçüncü kuşağı, yani Kadmos’un torunu Labdakos’un oğludur. Apollodoros’un anlatımına göre Labdakos’tan sonra amcası Lykos hüküm sürmeye başlar, çünkü Laios babasının ölümünde henüz bir yaşındadır. Lykos, on sekiz yıl hüküm sürdükten sonra Amphion’un eliyle ölür ve yeni kral Amphion olur. Laios onun ölümünden sonra şehrin başına geçer. Thebai halkı onun hükmünde mutludur ve Iokaste ile olan evliliği de bunu taçlandırmıştır. Ancak bir türlü çocukları olmaz, bunun üzerine Laios, Delphoi tapınağına giderek çözüm arar. Duyduğu şeye inanamaz, ona anlatılan bir oğlu olacağı ama onun babasını öldüreceği ve annesiyle evleneceğidir. Bu sırada hamile olan Iokaste, oğluyla birlikte kralın karşısına çıktığında Laios onu hemen ülkeden uzaklaştırır, ayaklarını delip birbirine bağlar ve şu ünlü Kitharion dağına bırakması için sadık bir adamına teslim eder. Ancak Laios’un sadık kulu bebeğe baktığında ona acır ve onu bir çobana teslim eder. Böylece Oedipus ailesi zannettiği Korinthos’lu Plybos ve Merope’in eline hediye gibi verilir ve onlar tarafından büyütülür. Elbette tanrıların kehaneti yerini bulacaktır ve Oedipus kaderinden kaçtığını sanarak, yazgılı olduğu trajedinin içine düşecektir (Soph. *OT.*, 1008-1204). Her şeyden habersiz olan Laios’un başında başka bir dert vardır. Laios, Nemea kralının oğlu Khrysispos’un güzelliğine vurulur ve onu kaçıtır, bu yüzden şehri cezalandıran baş tanrıça Hera, Thebai’in başına Syphinks’i¹³ salar (Hyg., *Fab.*, 85). Bu canavar, bilmeceler sorarak bilemeyenleri yutan, tüm anlatıların korku dolu tanrısal canavarlarından biridir. Laios, artık halkının bu canavarın baskısında acı çekişini izleyemez ve kâhinden yardım almak için yine Delphoi tapınağına gitmek üzere yola çıkar. Bu sırada uzak bir ülkede büyümüş olan oğlu Oedipus da¹⁴, kaderine dair öğrendiği kehanetten kaçmak için evi zannettiği Korinthos’tan kaçıp, yola düşer¹⁵. Thebai yoluna giren Oedipus tanımadığı öz babası Laios’la karşılaşır ve Delphoi kahininin ağzından çıkan sözler burada gerçek olur. Oedipus, bilmeden babasını öldürür ve Thebai şehrine gelir. Şehrin başındaki tanrısal canavarın karşısına dikilerek bilmecesini dinleme cesareti gösterir. Hepsinden öte, bilmecenin yanıtını bilerek Sphinks’in kendini yok etmesini ve Thebai şehrinin özgür kalmasını sağlar.

Bahsi geçen özgürlüğü veren Oedipus, Thebai halkını yani tüm Kadmos soyunu neredeyse yok edecek olan veba salgınının sebebi olur. Thebai, krallığı elinde tutan ve bilmeden annesiyle evlenen Oedipus’un hiçbir tanrısal düzlemde kabul edilemeyecek günahının bedelini öder.

¹³ Sphinks’in Kadmos soyunu mahveden bir canavar olduğu Hesiodos’un *Theogonia* eserinde 326-327’de aktarılır. “ἦ δ’ ἄρα Φίκ’ ὀλοῖν τέκε Καδμείοισιν ὄλεθρον, Ὀρθῶ ὑποδμηθεῖσα Νεμειαῖόν τε λέοντα” “ama Ekhidna, Orthos’a aşık oldu ve Kadmeia’lıları helâk eden ölümcül Sphinks ve Nemaion aslanını doğurdu.”

¹⁴ *Oidipous* isminin hemen hemen tüm etimoloji sözlüklerinde şişmek, kabarmak anlamlarına gelen *oideo* ve ayak, ayağın etrafı, en alt kısım, bedenine yere en yakın kısmı anlamlarına gelen *pous* kelimelerinin birleşiminden oluştuğu aktarılmaktadır. Anlatıdaki kahraman, kehanetten kaçmak isteyen babası tarafından -dönemin pek çok istenmeyen bebeğine yapıldığı gibi- ayakları delinip, birbirlerine bağlanarak bebek haliyle doğaya bırakılmıştır, bu da isminin neden böyle seçildiğini doğrular niteliktedir (“Oidipous”, Beekes 2010: 1054). Antik Çağ’a dair pek çok bilgide olduğu gibi *Oidipous* ismi de Batı medeniyetlerine aktarımına aracılık eden Latince’nin biçimiyle zihinlere yerleşmiştir. Burada Sophokles’in metnine gönderme yapmak için Grekçesi işaret edilmiş, ancak çalışmanın bütününde Latince yazımıyla ve Batı dillerindeki karşılığıyla *Oedipus* ismi temel alınmıştır.

¹⁵ Oedipus’un büyüdüğü şehrin adı ve mitin aktarıldığı orijinal metinlerde verilen isimlerin farklılıkları tartışmasız çoktur. Bu açıdan anlatıların çeşitlilik gösterdiği bilinmelidir. Oedipus’un Thebai’ye geldiği şehrin adı bazı kaynaklarda Sikyon, bazılarında Korinthos olarak geçer, bazılarında hiç belirtilmemiştir (Hard 2004: 306-308).

Bilinmezliğin içinde çözüm arayan Oedipus ne yapacağını şaşırılmış, korku içinde Kadmos soyunun yok oluşuna seyirci kalmaya zorlanmıştır. Herkes ölürlen hayatta kalmanın acısıyla, başına bu olanlardan daha kötü bir şey geleceği korkusuyla yanıp tutuşur ve tanrıların onun için kurduğu planları merak eder. Seneca, trajik kahramanın bu halini net bir şekilde ortaya koyarak anlatmaya başlar Oedipus’un hikayesini:

“Iam iam aliquid in nos fata moliri parant,
nam quid rear quod ista Cadmeae lues
infesta genti strage tam late edita
mihi parcit uni? cui reservamur malo?
inter ruinas urbis et semper novis
deflenda lacrimis funera ac populi struem
incolumis asto”

“Şu an bile kader benim için bir plan hazırlıyor;
zira ne düşüneyim, bu veba illetini Kadmos
soyuna verip, bu yıkım böylesi çok yayılıp,
bir tek beni ayrı tutarken? Hangi kötülük için saklanıyorum?
Şehrin yıkıntılarının ve dinmeyen göz yaşlarıyla
ağıtlar yakılan cenazelerin ve ölen halk için yığılmış odunların arasında
daima sapaşğlam duruyorum!” (Sen., *Oed.*, 1.28-31).

Tüm bu duygu gelgitlerinin arasında acının kaynağına bakmayı da ihmal etmez. Veba salgın halinde yayılmış, cenazelerin ardı arkası kesilmez hale gelmiştir. Bunun sebebiyse ancak bir tanrısal lanet olabilir. Hastalığın adı da bize aynı şeyi işaret eder, *pestis*. Seneca’nın eserinde hastalık ismi olarak kullandığı bu kelime hem bulaşıcı-ölümcül hastalık anlamlarına, hem de lanet, kara yazı manasına da gelir. Sophokles de buna *λοιμός* (Loimos) adını verir; bu hastalık kirli ve giderek bulaşan bir şeyi simgeler (Soph. *OT.*, 27-30). Aslında trajik karakter Oedipus’un temizlenemeyecek kadar kirli kaderini gösterir, bu bir *miasma* halidir, yani dinsel açıdan kirlenme. Bu kirlenme tıpkı veba gibi bulaşıcı ve ölümcüldür¹⁶. Thebai şehrinin başına salınan son bela da işte böylesi bir onulmaz hastalıktır. Oedipus, lanetin sebebini ararken kendini ve olanların bedelini ödeyen annesi Iocaste’yı bulur, Oedipus’un artık yapacak tek bir şeyi vardır, o da annesine bakan gözlerini oymaktır. İşte bu son sahne, Thebai şehrini diğer Antik şehirlerden farklı bir yere koyar ve tüm edebiyatçıların onunla özel olarak ilgilenmesine sebebiyet verir.

Sophokles’in bu anlatısı, Roma döneminde Seneca’nın elinde daha da etkileyici bir trajedinin sahnesi olur. Thebai halkını temsil eden koronun dilinden zehirli kelimeler dökülür, halkın acısı ve Kadmos soyun acı kaderi dile gelir.

“Occidis, Cadmi generosa proles,
urbe cum tota; viduas colonis
respicis terras, miseranda Thebe.
carpitur leto tuus ille, Bacche,

¹⁶ *Μίασμα* (Miasma) bir leke, suç lekesi ve bir kişinin kirlenmesidir. Bu sadece trajik bir karakterin başına gelebilir, çünkü kirlilik basit suçlardan veya suçlardan kaynaklanamaz, herhangi bir tanrının yardımıyla temizlenemeyen bir cinayet veya günah olmalıdır. *Miasması* olan kişi şehri terk etmelidir, kimseye dokunamaz ya da kimseyle konuşamaz. Detaylı açıklama için bkz. Parker 1983: 1-17.

miles, extremos comes usque ad Indos, ...”

“Ey Kadmos soyunun bilge oğlu, ölüyorsun,
ve bir şehri de kendinle öldürüyorsun. Bak şimdi, bu topraklar
insanlarından yoksun bomboş, zavallı Thebai.
Ey Bacchus, senin ta Hindistanın en uzak köşelerinden getirdiğin,
dostlarını ölüm kasıp kavurdu.” (Sen., *Oed.*, 110-114).

Thebai halkı, biricik dostları Bacchus’un¹⁷, onca yolu tepip gelmiş olan kavim olduğu yerde yok olmaktadır. Tarçın kokulu Arap memleketlerinden, atların sırtında cesur okçularıyla Parthların topraklarını aşip geldiklerini söyleyen Thebai halkı korusu, Phoebus’un güneşi doğurup batırdığı kızıl ışık denizine, acımasız kadere tutunup daldıklarını anlatır. Yolculuklarının meşakkatini atlatan cesur halkın soyu kurur, cenaze alayları peşi sıra dizilir. Ölenlerin, mezarlarını bulmaları için şehrin sonuna kadar açık olan yedi kapısı da yetmez. Seneca’nın bu eserinde Thebai şehri artık yalnızca trajediyle değil, ölümle de özdeşleştirilir. Şiirsel diliyle şehri ve halkının yaşadığı korkutucu hastalığı öylesine detaylıca anlatır ki, öte dünyadan Laios’tan gelen haberle karalara bulanmış toprağın nasıl yeşereceğini öğrendiğimizde biz de Thebai halkıyla birlikte seviniriz adeta.

“Proinde pulsum finibus regem ocus
agite exulem. quodcumque funesto gradu
solum relinquet, vere florifero virens
reparabit herbas; spiritus puros dabit
vitalis aura, veniet et silvis decor;
Letum Luesque, Mors Labor Tabes Dolor,
comitatus illo dignus, excedent simul.”

“Demem o ki, kralı şehrin sınırlarından çıkarın hemen ve sürgüne yollayın.
Onun ölüm taşıyan adımlarıyla terk ettiği toprak çiçek vererek yeşermeye
başlayacak; yaşamsal hava tertemiz nefesler verecek, güzellik gelecek
ormanlara. Katliam ve hastalık, ölüm, zahmet, yıkım ve acı onun adımlarına
eşlik edecek, aynı anda terk edecek orayı.” (Sen., *Oed.*, 3. 647-653).

Oysa tek suç Oedipus’un değildir, bu topraklar, yani Thebai şehri Kadmos soyuyla daha önce sayısız kere fenalıklara sahne olmuştur. Koro Oedipus’a şehrin geçmişinden ve aslında makus talihinden bahseder. “Tüm bu acıların sebebi sen değilsin! ... yaşlı tanrıların öfkesi takip ediyor bizi” diye söze başlar Thebai halkının korusu, Labdakos’ların evine çöken lanet de yeni değildir¹⁸. Zira Kadmos soyunun öyküsü Oedipus’la başlamaz, yukarıda da anlattığımız gibi ilk başladığı anda da tanrılarla olan ilişkileri oldukça karışıktır. Sidon’dan gelen, Kastalia

¹⁷ Dionysos’un Latince isimlerinden biri *Liber*, bir diğeri de *Bacchus*’dur. *Liber* özgür anlamına gelir ve ruhun özgürleşmesinin temsili olan Dionysos’un vaadini işaret eder; *Bacchus* ismiyse ağacın meyvesi, üzüm; şurup ve sonunda şarap anlamına gelen *Baca/Bacca* kelimesinden gelir (Dixon-Kennedy 1998: 63; 191). Her ikisi de Dionysos yerine Roma pantheonunda kullanılan isimlerdir; Liber zaten Roma’da yerel bir *numen* idi ve *Pater* (baba) kelimesiyle kullanılarak, yalnızca şarap değil, aynı zamanda toprağın bereketini de temsil ettiği görülür. Detaylı okuma için bkz. Rüpke 2007: 30-38.

¹⁸ Laios’un babası Labdakos’a verilen ismin geçtiği efsane günümüze kadar varlığını koruyamamıştır. Bununla beraber “meşalelerle yardım etmek” anlamına gelen Labdakos bu özelliği ile, Tanrıça Brimo’nun “öfkelenen” oğlu olduğu öne sürülen ve Yeni Yıl seremonilerinde çobanlar tarafından taşınan Kutsal Çocuğun gelişini müjdeleyen “meşale ateşi” ile ilişkilendirilebilir (Graves 2017: 509).

ormanlarından geçip Dirke sularında yıkanıp temizlenen Tyrialıların soyundan gelir Kadmos. Seneca, Thebai halkının dilinden bu şehrin kuruluşunda kehanetle peşine takıldıkları ineğin *Oxonia* adını alacak olan, ismi bile talihsiz olan *Boeotia*'da durduğunu dahi söyler, bu isim bile lanetlidir, tanrılar bu laneti baştan belirlemiştir¹⁹. Böylece şehir, karanlık duyguların, ölüm ve verimsiz toprakların şehri Thebai olarak kalıverir karşımızda.

Sonuç olarak edebiyatçıların kaleminde renk ve şekil değiştiren, ama bu sayede anlatı bakımından zenginleşen Thebai, Homeros'tan Plinius'a, Sophokles'ten Seneca'ya, zaman sınırlaması olmaksızın, pek çok eserde farklı özellikleriyle karşımıza çıkar. Ancak ortak olan şudur diyebiliriz; bu özel şehir insanın cehaletiyle yüzleştiği, kibriyle kör olup sonra da en görmek istemediği halleriyle karşılaştığı bir sahnedir. Dionysos'un ana vatanı olan, teke şarkısının en gür sesle söylendiği, *mainad*'ların kendilerinden geçerek kırlarında ayinler yaptığı memleketlerdir. Bu açıdan bakıldığında Thebai şehrinin metinlerle iki farklı resmi çıkar ortaya, biri yedi kapısından geçen kahramanların hikayelerinin anlatıldığı, kırlarında özgürlük şarkılarının söylendiği aydınlık bir görselken, bir diğeri üzerine korkutucu canavar Sphinks'in çöktüğü ve sonra tam kurtuldum derken vebayla artık kara sarı bir havaya bürünen, güneşin doğmadığı korkutucu bir şehir resmi olacaktır. Ancak bu iki farklı görüntü ve aslında anlatılara kurulan iki farklı sahne, şehrin unutulmaz olmasını sağlayan temel öğelerdir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Aiskhylos.** Aeschylus, *Hepta Epi Thebas*
Seven Against Thebes, Çev. Herbert Weir Smyth, Ph. D., Londra, 1926.
- Apollodoros.** Apollodorus, *Bibliotheka*
The Library, Çev. Sir James George Frazer, F.B.A., F.R.S, Cambridge, 1921.
- Eur. Bakk.** Eurpides, *Bakkhai*
Bacchae, Iphigenia at Aulis. Rhesus, Çev. David Kovacs, Cambridge, 2003.
- Hes. EKH.** Hesiodos, *Erga Kai Hemera*
Theogony, Works and Days, Testimonia, Ed. ve Çev. Glenn W. Most, Cambridge, 2018.
- Hom. Il.** Homeros, *Ilias*
Iliad, Volume I: Books 1-12., Çev. A. T. Murray, Ed. William F. Wyatt, Cambridge, 1924.
- Hom. Ody.** Homeros, *Odysseia*

---

¹⁹ Grekçe βοῦς, Latince *Bos* inek demektir, isim Seneca tarafından *Oxania* yanında aynı anlamda kullanılarak belirtilmiş. *Ox* eril olup, boynuzlu öküzü temsil eder. Büyük baş hayvanın durduğu yer olarak işaret edilir.

Odyssey, Volume I: Books 1-12, Çev. A. T. Murray, Ed. George E. Dimock, Cambridge 1919.

Pausanias,

Pausanias, *Periegesis Hellados*

Description of Greece, Volume I: Books 1-2 (Attica and Corinth), Çev. W. H. S. Jones, Cambridge 1918.

Plin. Nat. His.

Plinius, *Naturalis Historiae*

Natural History, Volume II: Books 3-7, Çev. H. Rackham, Cambridge 1942.

Sen. Oed.

Seneca, Oedipus

Tragedies, Volume I: Hercules. Trojan Women. Phoenician Women. Medea. Phaedra, Ed. ve Çev. John G. Fitch, Cambridge, 2018.

Sen. Her. Fur.

Seneca, *Hercules Furens*

Tragedies, Volume II: Oedipus, Agamemnon, Thyestes, Hercules on Oeta, Octavia, Ed. ve Çev. John G. Fitch, Cambridge, 2018.

Soph. OT.

Sophokles, *Oidipous Tyrannos*

Sophocles. Vol 1: Oedipus the king, Oedipus at Colonus, Antigone, Çev. F. Storr, New York, 1912.

Modern Kaynaklar

Beekes 2010

Beekes, R., *Etymological Dictionary of Greek*, 1-2, 2010.

Berman 2002

Berman, D. W., "Seven-Gated Thebes and Narrative Topography in Aeschylus' "Seven against Thebes"", *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, New Series, 71.2, 2002.

Braund 2016

Braund, S., *Seneca: Oedipus*, Bloomsbury Companion to Greek and Roman Tragedy, Londra, 2016.

Dixon-Kennedy 1998

Dixon-Kennedy, M., *Encyclopedia of Greco-Roman Mythology*, California, 1998.

Fowler 1902

Fowler, H. N., *A History of Ancient Greek Literature*, New York, 1902.

Graves 2017

Graves, R., *The Greek Myths: The Complete and Definitive Edition*, Londra, 2017.

Hard 2004

Hard, R., *The Routledge Handbook of Greek Mythology*, Londra, 2004.

Kühr 2006

Kühr, A., "Invading Boeotia. "Polis" and "Ethnos" in the Mirror of Theban Foundation Myths", *Hermes*, 134.3, 2006, 367-72.

Kühr 2014

Kühr, A., "Ethnicity and Local Myth", Ed. McInerney, *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*, 15, 2014, 228-240.

Liddell ve Scott 1940

Lidell H. G. ve Scott, R., *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1940.

Murray 1901

Murray, G., *A History of Ancient Greek Literature*, New York, 1901.

- Öyken 2008 Öyken, E., “Marsyas’la İlgisi Var mı?”, *Cogito*, 54 (Tragedya), 2008, 189-202.
- Parker 1983 Parker, R., *Miasma: Pollution and Purification in Early Greek Religion*, 1983.
- Rose 2006 Rose, M. L., *The Staff of Oedipus: Transforming Disability in Ancient Greece*, The University of Michigan Press, 2006.
- Rüpke 2007 Rüpke, J., *Religion of The Romans*, Çev. R. Gordon, Cambridge, 2007.
- Smith ve Trzaskoma 2007 Smith, R. S. ve Trzaskoma, S. M., *Apollodorus’ Library and Hyginus’ Fabulae: Two Handbooks of Greek Mythology*, 2007.
- Torrance 2007 Torrance, I., “Aeschylus: Seven Against Thebes” *Blumsburry Companions to Greek and Roman Tragedy*, Bristol Classical Press, 2007.
- Vernant ve Naquet 1990 Vernant, J. P. ve Naquet P. V., *Myth and Tragedy in Ancient Greece*, Çev. J. Lloyd, 1990.